



## بررسی نقش نماز به عنوان یکی از مولفه های موثر در کاهش انحرافات اجتماعی

سامان عبدالهی<sup>۲</sup> پریسا اصولی<sup>۳</sup> سپیده سفیدی<sup>۴</sup> علی حیدری نیا<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup>باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران نویسنده

<sup>۲</sup> دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

<sup>۳</sup> دانش آموخته کارشناسی حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد

<sup>۴</sup> دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

### چکیده

این واقعیت که آدمی، موجودی آسیب پذیر بوده و خطر و آسیبهای اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی او را همچنان تهدید می‌کند، مطلبی انکار ناپذیر است به ویژه در عصر حاضر که تقابل فرهنگها و اندیشه‌ها می باشد. در این بین یکی از مؤثرترین و مطمئن ترین شیوه های مقابله با این آسیبهای اخلاقی و اجتماعی نماز می باشد. یکی از عالی‌ترین تکالیف مکتب تربیتی اسلام و عالی‌ترین عبادتی است که در اسلام به آن توجه و تأکید شده است که نقش بسیار اساسی و مهمی در تربیت انسان دارد. با توجه به اهمیت نماز در کاهش آسیب های اجتماعی، هدف این مقاله بررسی اهمیت و جایگاه نماز در کاهش آسیب های اجتماعی در شهر خرم آباد می باشد که در این بین با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۰ خانوار به عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند. داده های پژوهش در دو سطح آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین) و استنباطی (آزمون T تک نمونه ای) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این تحقیق با توجه به پرسشنامه های پر شده نتایج نشان داد که فرضیه تحقیق با سطح معنی داری ۰۰۰. اثبات و از بین شاخص‌های مورد نظر شاخص آرامش با میانگین ۴.۴۷۱۰۵ بیشترین امتیاز را در بر گرفت.

**کلید واژه ها:** اسلام، نماز، آسیب های اجتماعی.



## مقدمه

دین وجه اصلی امتیاز بشر است (چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷، ۱۵۰) و در این بین برترین جلوه طاعت و پرستش و نخستین شأن ایمان و کمال نماز است. این تنها بدان معنا نیست که بهترین عمل نماز است که نماز زادگاه همه اعمال خوب و پسندیده و بهترین کار است، چون همه کارهای خوب از آن آغاز می‌شود یا بهتر بگوییم، نماز تمرین خوب شدن و خوب ماندن (ذولفقاری و خلجی، ۱۳۸۹، ۶۶) و محکم‌ترین رابطه الفت بین بندگان و خداست. نماز ریسمان اتصالی است که همه هستی و موجودیت آدمی را به ملکوت پیوند داده و مانند این رابطه پرارزش و منبع فیض برنامه‌ای را برای ایجاد ارتباط بین بشر و حق مطلق نمی‌توان یافت. نماز مهمترین اعمال دینی است که اگر قبول درگاه خداوند عالم شود، عبادت‌های دیگر هم قبول می‌شود و اگر پذیرفته نشود اعمال دیگر هم قبول نمی‌شود (شفیعی، ۱۱۶، ۱۳۸۸).

یکی از بزرگترین فرائض اسلامی و عالی‌ترین تکلیف مکتب تربیتی اسلام است. که در رأس همه عبادات و سرلوحه برنامه‌های تربیتی و پرورشی اسلام قرار دارد (انیسی و همکاران، ۱۳۸۹، ۳۱۴). و حتی در آیات مختلف، مستقیماً به نقش آن در آرام‌سازی درون، شفا بخشی قلب و شادابی روح و روان اشاره شده است (آقایانی چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷، ۱۵۰). از جمله در سوره طه آیه (۱۴) اقم الصلوه لذكري و سوره رعد آیه ۲۸ (الا بذكر الله وتطمئن القلوب). عوامل تربیتی به صورت یک چرخه در تربیت تأثیر می‌گذارند و همه آنها می‌توانند در کنار یکدیگر تأثیر و تأثر متقابل داشته باشند. از آنجا که تکامل معنوی مردم جزء حقوق اجتماعی شهروندان محسوب می‌شود، اولین مسئولیت در جامعه، ایجاد ارتباط یا تنظیم ارتباط افراد با خداوند است.

قرآن کریم در این خصوص می‌فرماید اگر شما را در روی زمین تمکین کردیم باید اقامه نماز را ترویج فرمایید (آمار، ۱۳۹۰، ۴۲ - ۴۱). البته همه نیازهای معرفتی مرتبط با هدایت و سعادت انسان - چه در زندگی فردی و چه اجتماعی - در قرآن مورد توجه قرار گرفته است و شرط دستیابی به آنها، فراهم آمدن شرایط پژوهش و احساس نیاز و رسیدن به نقطه پرسش است؛ بنابراین عمده ترین فریضه مذهبی که در فرایند اجتماعی شدن، افکار، نگرش و رفتارهای مذهبی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نماز است (فخرایی، ۱۳۷۵، ۵۸). امروزه گسترش آسیب‌های اجتماعی از جمله مسائل اجتماعی عمده ای است که گریبانگیر بسیاری از جوامع کنونی خصوصاً جوامع جهان سوم که در حال گذر از سنت به مدرنیته هستند، می‌باشد مبارزه با بیماریها



### 3rd international conference on Psychology & Sociology

و آسیب‌های اجتماعی برای ایجاد جامعه‌ای سالم از وظایف اصلی دولت‌ها و افراد جامعه است و هر جامعه‌ای که خواستار بهزیستی و شادکامی افراد خود باشد (محبوبی منش، ۱۳۹۰، ۱۰). باید مردمی‌سازگار و هماهنگ پرورش دهد (یحیی زاده جلودار و لطفی گودرزی، ۱۳۹۱، ۹۵). بنابراین مسئله انحراف و آسیب اجتماعی در ردیف مهم‌ترین مشغله‌های فکری هر جامعه‌ای تا به امروز قرار گرفته است. هر چند آسیب‌های اجتماعی (social pathology) مشکلات و پدیده‌هایی هستند که موجب سقوط ارزشهای اخلاقی در جامعه می‌شوند، هنجارهای قانونی و عرفی را زیر پا می‌گذارند و مشکلات و اختلالات دیگری را در خود فرد یا اطرافیان موجب می‌شوند بنابراین اسلام علاوه بر اینکه منشأ خدمات بسیار ارزنده‌ای در زمینه‌های گوناگون زندگی بشر شده رهنمودهای لازم برای رسیدن به آرامش روح و روان و جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی را نیز ارائه کرده است که نماز نمونه بارز آن می‌باشد.

#### سؤال پژوهش

در این تحقیق سعی بر این است که نقش نماز در کاهش آسیب‌های اجتماعی از نظر مردم مورد سنجش قرار گیرد. در این راستا سؤال زیر مطرح شده است:

- بین انجام نماز و کاهش آسیب‌های اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد؟

#### پیشینه تحقیق

بیرشک و همکاران (۱۳۸۰) به بررسی رابطه تنیدگی افسردگی و اضطراب از یک سو و مذهب از سوی دیگر پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که بین مذهبی بودن و اضطراب رابطه منفی وجود دارد. برگین و همکاران (۱۹۸۸) با تحلیل ۲۴ مقاله پژوهشی به بررسی رابطه بین مذهب با سلامت روانی پرداختند و نشان دادند که بین مذهب و سلامت روانی رابطه مثبت وجود دارد بدین معنا که افراد دارای جهت‌گیری مذهبی درونی یعنی افرادی که معتقدند مذهب در ذات آنها ریشه دارد، در مقایسه با افرادی که جهت‌گیری مذهبی بیرونی دارند، یعنی مذهب را وسیله‌ای برای دستیابی به چیزهای دیگری دانند، سلامت روانی مثبت‌تری دارند.

#### مبانی نظری

##### نماز

در فارسی به معنی قداست، کرنش، تعظیم و تقدیس است چنان که عربی آن «صلاة» به معنی توجه، روی آوردن و اهتمام به چیزی یابه کسی است و در اطلاق شرع عبارت است از عملی مخصوص، مرکب از رکوع و سجود و قرائت و ذکر، توأم بانیت و شرایط خاصی که به تکبیر آغاز و به سلام ختم می‌گردد. حقیقت نماز توجه بنده به خداوندگار خویش و تجدید عهد بندگی و اظهار تسلیم و سرسپردگی در برابر قادر متعال است (حسینی دشتی، ۱۳۸۵، ۸۱۰).

#### فلسفه عبادت در قرآن



### 3rd international conference on Psychology & Sociology

قرآن فلسفه نماز را یاد خدا می‌داند (اَلْقِیْمُ الصَّلٰوةَ لِذِکْرِی<sup>۱</sup>) و ذکر خدا را مایه آرامش دلها (اَلَا یَذِکِّرُ اللّٰهَ تَطْمِیْنُ الْقُلُوْبِ<sup>۲</sup>) و نتیجه آرامش دل را پرواز به ملکوتی<sup>۳</sup> اَلْیَتُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ اَرْجِعِیْ اِلَی رَبِّکَ<sup>۴</sup> قرآن در مواردی دیگر دلیل عبادت را تشکر از خداوند می‌داند: اُعْبِدُوا رَبَّکُمْ الَّذِیْ خَلَقَکُمْ<sup>۵</sup> پرستش کنید پروردگارتان را که شما را آفرید (فَلِیَعْبُدُوْا رَبَّ هَذَا الْبَیْتِ الَّذِیْ اَعْطَمَهُمْ مِّنْ جُوعٍ وَّ اَمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ<sup>۶</sup>) پس پروردگار این خانه (کعبه) را پرستش کنند که آنان را از گرسنگی و ناامنی نجات داد. در بعضی آیات به نقش تربیتی نماز اشاره شده است (اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ وَّ الْمُنْکَرِ<sup>۷</sup>) همانا نماز انسان را از زشتی‌ها و منکرات بازمی‌دارد. نماز گزار ناچار است که بخاطر صحت نماز و یا قبول شدن آن، یکسری دستورات دینی را مراعات کند که رعایت آنها خود زمینه‌ای قوی برای دوری از گناه و زشتی است. آری کسی که لباس سفید بپوشد، طبیعی است که روی زمین آلوده و کثیف نمی‌نشیند. قرآن بدنبال سفارش به نماز می‌فرماید: اِنَّ الْحَسَنَاتِ یُذْهِبْنَ السَّیِّئَاتِ<sup>۸</sup>: همانا کارهای شایسته، گناهان را از بین می‌برند. پس نماز یک توبه عملی از گناهان گذشته است. و خداوند با این آیه به گناهکار امید می‌دهد که اگر به کارهای شایسته همچون نماز و عبادت روی بیاورد بدیهایش محو می‌شود.

#### ویژگیهای نماز از دیدگاه پیامبر (ص)

از نظر پیامبر گرامی اسلام نماز ستون دین است؛ و در آن نه ویژگی وجود دارد.



#### پاره ای از آثار نماز و نیایش به درگاه الهی در رفع آسیب‌های اجتماعی

- درباره تأثیر نماز بر زمینه‌های روانی می‌توان به تأثیر نماز در زدودن افسردگی و ایجاد امید و انگیزه زندگی در افراد اشاره

- 1 / طه سوره
- 2 / رعد سوره
- 3 / فجر، سوره
- 4 / نساء
- 5 / قریش ه
- 6 / طه سوره
- 6 / عنکبوت
- 7 / هود



### 3rd international conference on Psychology & Sociology

نمود. انسان نمازگزار کسی است که با تمام وجود اعتقاد دارد که درمان همه بیماری‌ها نزد خداست و به این ترتیب با امید به رحمت خداوند بیش از هر شخص بی‌نمازی، امیدوار به رهایی خود از چنگال بیماری‌هاست در این مقاله به پاره‌ای از آثار نماز و نیایش به درگاه الهی اشاره شده است.

- نماز عامل اساسی در پیشگیری از جرم و ارتکاب به گناه یکی از آثار مهم یاد خدا و نیایش به درگاه الهی پیشگیری از معاصی است زیرا زمانی، انسان تن به انواع معیصت می‌دهد که در واقع خدا را فراموش کرده است.

#### - یافتن آرامش روانی

تأثیر توجه به خدا در ایجاد آرامش روانی از این جهت است که اولاً خداوند هدف نهایی انسان است و انسان ناخودآگاه در طلب مطلوب نهایی در حرکت است تا به آن نرسد آرامن می‌گیرد و راضی نمی‌شود. در قرآن کریم بکرات بین ایمان به خدا و یاد و آرامش روح و روان پیوند برقرار شده رهنمودهای لازم ارائه گردیده است: الا بذکرالله تطمئن القلوب: آگاه باشید تنها با یاد خداست که دل‌هایتان آرام می‌گیرد.

ثانیاً، کسی که خدا را فراموش کرده و دنیا را به جای آن برگزیده است همواره از بابت آنچه ندارد در حسرت و اندوه و از بابت از دست دادن آنچه دارد در بیم و نگرانی است و هرگز آرامش روانی و اطمینان ندارد. به طوری که در قرآن کریم یکی از آثار روی گردانی از یاد خدا را تنگی زندگانی دنیوی معرفی می‌کند.

- نماز به زندگی و حیات آدمی معنی می‌بخشد و احساس پوچی و بی‌هدفی را از بین می‌برد و انسان با توکل به قدرت الهی در برابر مشکلات محکم و استوار می‌ایستد (محمدی فرود، ۱۳۷۶، ۵-۶)

#### روش تحقیق

روش این تحقیق مبتنی بر ۲ روش اسنادی و میدانی می‌باشد در روش اسنادی مشتمل بر مراجعه به کتابخانه و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و روش میدانی با مراجعه بین مردم و پرسشنامه بوده است.

در پژوهش حاضر از روش‌های تحقیق توصیفی-تحلیلی و نیز روش‌های آماری برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است. **آزمودنی‌ها:** جامعه آماری این تحقیق شامل مردم شهر خرم‌آباد، که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۰ خانوار به عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند.

**ابزار:** ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه تحقیق شامل ۹ شاخص از آسیب‌های اجتماعی می‌باشد که نماز در کاهش این آسیب‌ها نقش مؤثری داشته است.

**شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها:** روش‌های آماری استفاده شده در این تحقیق شامل آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، و استفاده از آمار استنباطی T تک نمونه‌ای می‌باشد.



### 3<sup>rd</sup> international conference on Psychology & Sociology

**شاخص‌های تحقیق:** با توجه به اینکه آسیب‌های اجتماعی بسیار متنوع تر و جدی‌تر از آن است که در این مقاله به طرح همه آنها بپردازیم بنابراین در این مقاله سعی شده است که به بررسی نقش نماز در کاهش چند مورد از آسیب‌های اجتماعی با توجه به نظر مردم پرداخته شود.

شاخص	مؤلفه
فقر	آسیب‌های اجتماعی
دزدی	
تکدی‌گری	
ترک تحصیل	
بد اخلاقی	
اعتیاد	
استرس	
افسردگی	
عدم آرامش	

ماخذ: (نگارنده، ۱۳۹۳)

#### یافته‌های توصیفی

- پاسخگویان بر حسب سن در چهار گروه طبقه‌بندی شده‌اند. همانطور که جدول (۱) نشان می‌دهد بیشترین پاسخگویان با ۶۲.۱ درصد در رده سنی ۳۰-۴۰ می‌باشند.

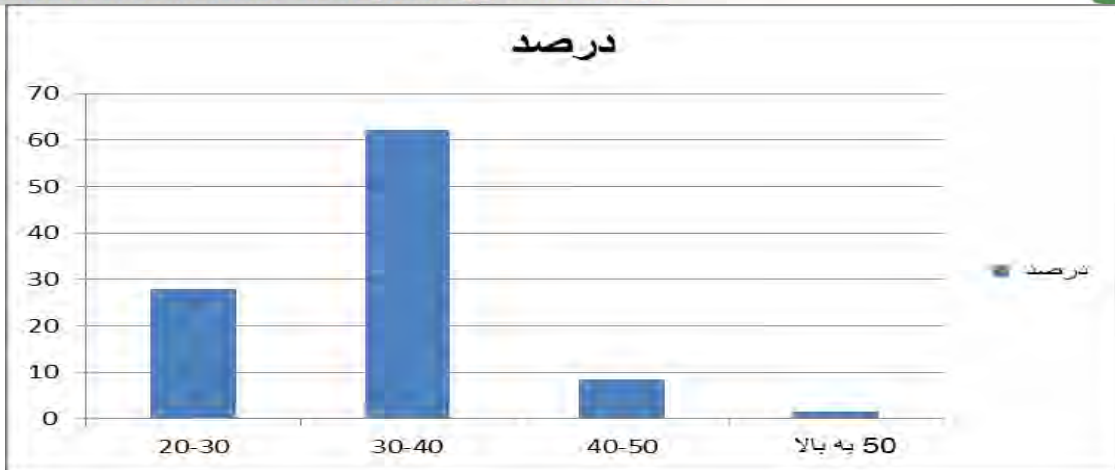
جدول (۱) سن پاسخگویان

سن	درصد	فراوانی
20-30	27.9	106
30-40	62.1	236
40-50	8.4	32
50 be bala	1.6	6
Total	100.0	380

نمودار (۱) سن پاسخگویان



3<sup>rd</sup> international conference on Psychology & Sociology



ماخذ: (نگارنده، ۱۳۹۳)

**وضعیت تحصیلات**

پاسخگویان بر حسب تحصیلات در هفت گروه طبقه بندی شده اند. همانطور که جدول (۲) نشان می دهد بیشترین فراوانی در گروه دیپلم با ۳۳.۷ درصد، و کمترین فراوانی در گروه تحصیلی بی سواد با ۲.۴ درصد می باشد. که نشان دهنده این می باشد که بیشترین افراد پاسخگو در رده دیپلم می باشند.

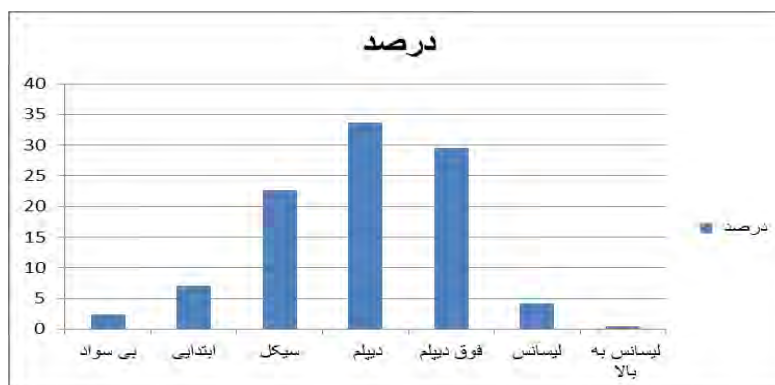
جدول (۲) وضعیت سواد افراد پاسخگو

درصد	فراوانی	تحصیلات
2.4	9	بیسواد
7.1	27	ابتدایی و نهضت
22.6	86	سیکل
۷.۳۳	۲۸۱	دیپلم
۵.۲۹	۱۲۱	فوق دیپلم
4.2	16	لیسانس
.5	2	لیسانس به بالا
100.0	380	جمع



3<sup>rd</sup> international conference on Psychology & Sociology

نمودار (۱) وضعیت سواد افراد پاسخگو



ماخذ: (نگارنده، ۱۳۹۳)

جدول (۳) آزمون t

شاخص‌ها	T آزمودنی	معنی‌داری	میانگین	One-Sample Test	
				حد پایین	حد بالا
کاهش فقر	55.704	.000	3.89737	3.7598	4.0349
افزایش آرامش	81.951	.000	4.47105	4.3638	4.5783
کاهش تکدی‌گری	29.932	.000	2.27105	2.1219	2.4202
کاهش ترک تحصیل	35.617	.000	2.82368	2.6678	2.9796
کاهش دزدی	35.705	.000	2.81053	2.6558	2.9653
کاهش اعتیاد	46.902	.000	3.62632	3.4743	3.7783
کاهش استرس	50.642	.000	3.53684	3.3995	3.6742
کاهش افسردگی	67.632	.000	4.13421	4.0140	4.2544
کاهش بد اخلاقی	46.564	.000	3.37632	3.2337	3.5189

ماخذ: (نگارنده، ۱۳۹۳)

بی‌شک در بین عبادات و مسایل معنوی و ملکوتی، کمتر عبادتی به اندازه نماز از اهمیت و ارزش آنچنانی برخوردار است نکته مهم





### 3rd international conference on Psychology & Sociology

اینکه نماز در زندگی انسان به اندازه‌ای اهمیت دارد که اولیای الهی برای یک لحظه از آن غافل نبوده و از هر راه ممکن، دیگران را نیز به این امر مهم عرفانی و ملکوتی دعوت و ترغیب می‌نمودند. با توجه به اینکه فریضه نماز باعث کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌شود با توجه به پرسشنامه‌های پرشده فرضیه تحقیق با سطح معنی داری ۰۰۰. اثبات و مشخص شد که از بین شاخص‌های مورد نظر شاخص آرامش با میانگین ۴.۴۷۱۰۵ بیشترین امتیاز را در بین مردم دارا شده است.

#### بحث و نتیجه گیری

یکی از عواملی که زندگی انسان را از حالت روزمرگی و پوچی، خارج نموده و مانع ایجاد آسیب‌های اجتماعی می‌شود نماز است. نماز فرایندی است که انسان را به سوی خوبیها دعوت می‌کند و از بدیها باز می‌دارد. عمل به نماز نه تنها باعث آرامش و نزدیکی انسان به خدا می‌شود بلکه اگر آگاهانه و مستمر بدان عمل شود انسان را از آسیب‌هایی مانند فقر، دزدی، تکدی‌گری، بداخلاقی، اعتیاد، ناراحتی‌های روحی- روانی باز می‌دارد. از آنجا که فریضه نماز روزانه و در چند نوبت انجام می‌شود نمازگزار با ذکر خدا زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی را مهیا می‌سازد. در این تحقیق با توجه به پرسشنامه‌های پرشده فرضیه تحقیق با سطح معنی داری ۰۰۰. اثبات و مشخص شد که از بین شاخص‌های مورد نظر شاخص آرامش با میانگین ۴.۴۷۱۰۵ بیشترین امتیاز را گرفت.

#### منابع و مأخذ

- آقایی‌چاوشی، اکبر و همکاران (۱۳۸۷). بررسی رابطه نماز با جهت‌گیری مذهبی و سلامت روان، مجله علوم رفتاری، دوره دوم، شماره ۲.
- آمار، فریال (۱۳۹۰). لحظه‌ای که سراب در دریا غرق می‌شود/نقش نهادهای تربیتی در فرهنگ سازی نماز، فصلنامه آموزش معارف اسلامی، دوره ۳۴، شماره ۲.
- انیسی، جعفر، نویدی، احد، حسینی نژاد نصرآبادی، اعظم (۱۳۸۹). ساخت و اعتباریابی مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز، مجله علوم رفتاری، دوره ۴، شماره ۴.
- بیرشک، بهروز، بخشایی، نورمحمد، بیان زاده، سیداکبر و آذربایجانی، طیبه (۱۳۸۰). بررسی نقش مذهب در تجربه و رتبه بندی استرس‌های زندگی افسردگی و اضطراب. چکیده مقالات اولین همایش بی‌المللی نقش دین در بهداشت روان، سال پنجم، شماره 19.
- فخرایی، سیروس (۱۳۷۵). جایگاه نماز در فرایند نماز، فصلنامه علوم تربیتی، شماره ۱۰۹.



**3<sup>rd</sup> international conference on Psychology & Sociology**

- ذوالفقاری، علیرضا، خلجی، حسن رضا (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تویسرمان، دوفصلنامه علمی- پژوهشی دین و ارتباطات، سال هجدهم، شماره هجدهم.
- حسینی دشتی، سید مصطفی (۱۳۷۴). معارف و تعاریف، جلد پنجم، مؤسسه فرهنگی آرایه.
- شفیعی، محمد (۱۳۸۸). سیمای نماز در مثنوی معنوی با استناد به آیات و روایات، فصلنامه پژوهش‌های فلسفی-کلامی، شماره ۴۱.
- یحیی زاده جلودار، سلیمان، لطفی گودرزی، فاطمه (۱۳۹۱). درمان افسروگی با دعا و نیایش، مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل، دوره پانزدهم، ویژه نامه ۱.
- محمدی فرود، حمید (۱۳۷۶). نقش نیایش و نماز در تأکین بهداشت روانی و پیشگیری از بزهکاری، ماهنامه اصلاح و تربیت، شماره ۳۴.
- محبوبی منش، حسین (۱۳۹۰). تأملی کوتاه درباره آسیب‌های اجتماعی به عنوان مسئله امنیت عمومی، فصلنامه دانش انتظامی، سال هشتم، شماره سوم.
- Bergin, A.E., Masters, K.S. & Richards, P. S Religiousness and mental health reconsidered : A Study of an intrinsically religious sample .Journal of Counseling Psychology, 1988; 34 (2) : 197- 204.